

В.Б. Вишня

доктор технічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.981

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ РОЗКРАДАНЬ НА ТРАНСПОРТІ

Досліджено особливості боротьби з розкраданням вантажів на транспорті, проаналізовано способи викрадання та технічні засоби у боротьбі з цими злочинами.

***Ключові слова:** викрадання, вантажі, способи, транспорт, правоохоронні органи, злочини*

Исследованы особенности борьбы с хищением грузов на транспорте, проанализированы способы хищений и технические средства борьбы с этими преступлениями.

***Ключевые слова:** хищения, грузы, способы, транспорт, правоохранные органы, преступления.*

The article is devoted to research of features of cargo theft, ways of theft and technical means of this crime-fighting are analyzed.

***Keywords:** thefts, cargo, ways, transport, law-enforcement agencies, crimes.*

Постановка проблеми. В умовах сучасної економіки України транспорт є однією з найважливіших галузей народного господарства, має статус сполучної ланки з іншими галузями економіки, задовольняє зростаючі потреби у всіх видах перевезень держави, приватних промислових і інших компаній, а також громадян.

Вантажні перевезення на транспорті традиційно є сферою найбільшої кримінальної уразливості. Сума збитків, понесених всіма учасниками перевізного процесу, постійно зростає, а розкривання злочинів не збільшується.

За останні роки фактичний порядок навантаження, прийому, транспортування й вивантаження вантажів зазнав значних якісних змін, які підсилили негативні тенденції в забезпеченні збереження перевезених матеріальних цінностей. Загрузка вантажів клієнтським організаціям спочатку контролювалася, надалі вибірково перевірялася працівниками транспортних організацій, зараз є практично безконтрольною.

Крім того, на забезпечення збереження перевезених вантажів, наприклад, залізницею, негативно вплинуло скорочення пунктів комерційного огляду і, як наслідок, скорочення оперативних заслонів міліції на стикових, передаточних і внутрішньодорожніх вантажних станціях. Також зросло число розкрадань вантажів, у т.ч. у великому розмірі. Збільшилося число зареєстрованих розкрадань нафтопродуктів, вугілля, чавуну, металопрокату та металобрухту.

Крім залізничного транспорту, істотні проблеми із збереженням вантажів маємо на автомобільному транспорті, річковому й морському, авіаційному, трубопровідному.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Взагалі питання підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинних посягань на вантажі досліджували М.М. Баранов, В.П. Горчаков, Д.В. Гребельський, О.В.Вишня, Ю.Л. Каверін, П.Я. Мінка, Л.Л. Околович, І.В. Пиріг, В.М. Платіка, С.В. Продайко, Є.П. Рябцев, А.Б. Утєвський, М.Л. Шелухін, О.П. Єгоров та ін.

Проте використання сучасних технічних засобів, поряд із застосуванням інноваційних методик розкриття і розслідування розкрадань вантажів, залишається ще малодослідженими.

Метою дослідження є висвітлення основних особливостей розкрадань вантажів на транспорті та рекомендація технічних засобів для боротьби зі злочинними посяганнями на вантажі.

Виклад основного матеріалу. Розкрадання, в якій би формі вони не виявилися, являють собою досить однорідну групу зазіхань на відносини власності. Кожному з них властиві певні загальні ознаки, однакові об'єктивні й суб'єктивні елементи.

Правильне визначення поняття «розкрадання» дозволяє найбільш повно усвідомити сутність цього суспільно небезпечного діяння, точно його кваліфікувати, а також відмежувати розкрадання від інших зазіхань.

Предметом розкрадання є майно, а об'єктом – відносини власності, тобто суспільні відносини у сфері розподілу матеріальних благ колективного або індивідуального користування. Предмет розкрадання завжди матеріальний, тобто повинен мати речові ознаки. Таким можуть бути будь-які речі, створювані людиною, які мають матеріальну або духовну цінність.

Для вирішення питання про наявність або відсутність складу розкрадання не має значення думка власника викраденого майна – чи заподіяний йому збиток і чи варто залучати винного до кримінальної відповідальності. «Справи про злочини проти чужої, у тому числі й державної, власності є справами публічного обвинувачення й не вимагають для їхнього порушення згоди власника або законного власника майна, що стало предметом злочинного зазіхання».

Діюче кримінальне законодавство розрізняє шість форм розкрадання: крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство, присвоєння, розтрату довіреного майна.

Необхідно зазначити, незважаючи на те, що переважну більшість у сфері розкрадань вантажів зараз становлять крадіжки, у зв'язку з удосконаленням технології й механізмів управління транспортом, автоматизацією й комп'ютеризацією зазначених процесів збільшується число розкрадань вантажів шляхом шахрайства, у тому числі з використанням комп'ютерної техніки.

Класифікація способів розкрадання вантажів повинна бути побудована на підставі послідовності виконуваних дій і їх відношення до про-

цесу вантажперевезення. Відповідно до зазначеного принципу виділяються три групи способів розкрадання вантажів:

- а) руйнування об'єкта зберігання вантажу або рухливої одиниці;
- б) порушення правил накладення запорно-пломбіруючих устроїв і іншим шляхом, не пов'язаним з руйнуванням об'єкта зберігання вантажу або рухливої одиниці;
- в) порушення правил процесу вантажперевезення або документального оформлення перевізних операцій.

Способи розкрадань вантажів на транспорті, як правило, мають стадію підготовки до реалізації злочинного задуму. Спонтанні розкрадання вантажів на транспорті є нетиповими для даного виду злочинної діяльності.

Злочини, скоювані на транспорті й пов'язані з перевезенням вантажів, найчастіше мають латентний характер. І як наслідок, перша проблема, з якою доводиться зіштовхуватися представникам перевізника, правоохоронних органів і страхової компанії, – це визначення місця й часу здійснення розкрадання вантажу.

Істотно ускладнює розслідування злочинів і триваюча практика перевезення вантажів по так званих «сірих» схемах. Це особливо поширено при міжнародному перевезенні, коли вантаж відправляється з одними документами, а до місця призначення приходять зовсім з іншими. На внутрішніх перевезеннях вантаж найчастіше відправляється без належно оформлених перевізних документів і, зокрема, товарно-транспортних накладних.

У практиці нерідкі випадки, коли правоохоронні органи одержують інформацію про змову осіб, що зробили злочин, із працівниками перевізника. Звичайно, це дуже складно доказувані факти, але вони мають місце на ринку транспортної логістики.

Основним документом і важливим доказом, що служить підставою для покладання відповідальності за незбереження перевезення, є комерційний акт, що надається на вимогу вантажоодержувача. Комерційний акт містить всю необхідну інформацію про обставини розкрадання, розмірі збитку й служить правовою підставою для ухвалення рішення страховиком по виплаті страхового відшкодування.

При розслідуванні таких справ працівники ОВС зіштовхуються в першу чергу з несвоєчасним надходженням інформації про втрату (розкрадання) вантажу й з неправильним оформленням документів, що фіксують первинні сліди злочину. Адже сліди злочину втрачаються у процесі перевезення.

Генеральний прокурор України, критикуючи діяльність Міністерства транспорту й зв'язку, Державної адміністрації залізничного транспорту («Укрзалізниці») й інших відомств за неналежну охорону залізничних вантажів, заявляє, що «..підприємства не направляють у МВС акти про розкрадання вантажів або взагалі не готують такі акти, а також примушують власників вантажів відмовлятися від претензій. Не діють і ревізори. Мінтранс не завжди належним чином приділяє увагу цим питанням, а 4 млн. грн. збитків, які декларує «Укрзаліниця», не відповідають

дійсності» [1].

Найчастіше комерційні акти складаються формально, у них спотворюються істотні відомості, в експертному звіті немає обґрунтованих відомостей про розмір збитку, не зазначені всі обставини страхової події, не виявлені причинно-наслідкові зв'язки, що не дозволяє визначити потенційних осіб, причетних до злочину. Іноді має місце змова представників зацікавлених сторін, наприклад вантажоодержувача й представника складу.

У ході розслідування може з'ясуватися й те, що вантаж у процесі перевезення належним чином не охоронявся, хоча при укладанні договору страхування це заявлялося як необхідна умова. Або що перевезення здійснювалося з використанням експедитора без належного оформлення договору транспортної експедиції. Все це значно утрудняє розслідування злочину.

Розглянемо ситуацію з розкраданнями на окремих видах транспорту.

Автомобільний транспорт – наймобільніший і найоперативніший, тому один із самих затребуваних. Перевозить широку номенклатуру вантажів, у тому числі й цінних. Автоперевезення, в основному, проходить по неохоронюваних трасах і дорогах. Машини в більшості випадків переміщуються без охорони. Контроль за збереженістю вантажу безпосередньо здійснює водій, яких у машині один або двоє. Багато дрібних перевізників або приватних підприємців заощаджують на міжнародному зв'язку, GPS навігаторах, не кажучи вже про апаратуру супутникового спостереження. Розслідуванням злочинів на автотранспорті займаються звичайні територіальні відділи ОВС, які з різних об'єктивних й не зовсім причин (завантаженість, брак людей), не можуть забезпечити ні охорону автомобіля, ні оперативне і якісне розслідування злочину. Особливо, якщо це стосується приватного, а не державного перевізника.

Для автотранспорту характерне розкрадання з охоронюваних і неохоронюваних стоянок, крадіжки й грабежі при зупинках і стоянках на ніч у неосвітлених місцях, на трасах, людьми переодягненими у форму ДПС, крадіжки й грабежі за допомогою заздальгидь улаштованих засідок у безлюдних і глухих місцях. Часто розкраданнями займаються самі водії транспортних засобів, будучи навідниками й членами злочинних груп. Способи розкрадання різноманітні. Просто викрадення автомобіля з усім товаром, пошкодження тенту й перекидання ящиків у машину злочинців, віджим домкратами дверей з розкраданням частини товару, до якого можуть дотягтися, демонтаж дверей з контейнерів, розкриття з повною заміною пломб, на ходу, на підйомах, на складних ділянках трас при русі автомобіля з невеликою швидкістю з використанням спеціальних драбин і пристосувань. При ДТП, коли водій не в змозі забезпечити зберігання вантажу, товар розтаскують учасники дорожнього руху. Великі злочинні угруповання просто нагло грабують, не залишаючи свідків.

Хочемо зазначити ще один вид злочину – невідповідність даних супровідних документів перевезеному вантажу. Особливо, коли мова йде про насипний або навальний вантажі. З одного боку, мова може йти про

розкрадання, з іншого – про порушення правил перевезень (перевантаження автотранспорту), що може призвести до аварії на дорозі. У Росії й країнах дальнього зарубіжжя для боротьби із цим правопорушенням на автодорогах використовуються автомобільні ваги. У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ розроблені електронні автомобільні ваги (стаціонарні і переносні), які можуть встановлюватися на стаціонарних пунктах ДАІ й здійснювати ваговий контроль автотранспорту, що рухається [2, 3].

Залізничний транспорт. Мережею залізниць покрита вся сухопутна територія країни. Обсяги перевезень колосальні для сухопутного транспорту. Номенклатура вантажу найширша. Але у кримінальному плані, у порівнянні з автомобільним транспортом, для злочинців існують певні труднощі. Потяг просто так, під видом працівника ДПС, не зупиниш для грабежу у знелюдненій місцевості, щоб про його зупинку не довідалися на диспетчерському пункті найближчої станції. Особливо цінні вантажі йдуть у супроводі провідників. Для боротьби з розкраданнями на залізничному транспорті існує спеціально створена для цього силова структура – транспортна міліція. Кримінал на залізничному транспорті має свою специфіку, свої злочинні групи, в які входять безпосередньо посадові особи й працівники самої залізниці.

Розкрадання вантажів на залізничному транспорті здійснюється на сортувальних станціях, де відбувається переформування складу, у ремонтних майстернях, з відкритих напіввагонів на ходу в місцях коротких зупинок або зменшення швидкості. Способи найрізноманітніші, наприклад:

- розпилюють вушка кріплення пломб, пломби знімають неушкодженими, вивантажують частину або весь вантаж, ставлять пломби на місце, місця розпилів замазують холодним зварюванням і зафарбовують під колір вагона;
- газозварюванням вирізують отвір у підлозі вагона, крадуть вантаж, отвір заварюють і зафарбовують;
- просто знімають або зрізають газозварюванням двері з вагонів;
- піднімають дах вагона в ремонтних майстернях, а також інші способи.

Великий обсяг розкрадань вантажів при коротких стоянках потягу й на ходу зумовили необхідність розробки в ДДУВС єдиної мережі вагоконтрольних пунктів для території України, що припускає розміщення на великих, стикових і передатних станціях електронних вагонних вагів, зв'язаних в єдину корпоративну мережу, по якій у напрямку руху потягу передаються відомості про вихідний і фактичний стан вантажів [4, 5]. Наявність розбіжностей у супровідних документах і показаннях ваг свідчить про наявність розкрадання вантажу на ділянці між двома вагоконтрольними пунктами. Тобто правоохоронним органам вказується ділянка дороги й проміжок часу здійснення злочину, що дає можливість ефективно його розкривати. Подальшою роботою в цьому напрямку бу-

ло створення системи радіоканального контролю збереженості вантажів на залізниці, що охоплювала не тільки потяги, що рухаються, але й вагони з вантажем, що перебувають на станціях і полустанках [6, 7].

Морський (річковий) транспорт теж має свою специфіку. Цінні вантажі, в основному, перевозяться в контейнерах. Розкрадання й вивіз товару доводиться здійснювати з охоронюваних складів морських (річкових) портів, що є додатковою складністю для злочинців. Запобіганням шахрайства розкрадань займається лінійний відділ міліції на морському й річковому транспорті. В зону обслуговування лінійного відділу підпадають як причали й водні акваторії порту із судами, що перебувають на них, ремонтні майстерні, склади, об'єкти, що будуються, так і організації, які займаються обслуговуванням порту. Тому на морському транспорті розкрадання відбуваються теж не без участі працівників портів.

Крадіжки на морському й річковому транспорті відбуваються, в основному, в портах. Крадуть у великому й особливо великих розмірах, цілими контейнерами або навіть кілька контейнерів. В інших випадках використовують ті самі способи, що й на залізничному транспорті: знімають двері з контейнерів, вирізають отвори у контейнерах за допомогою газозварювання й т. ін.

Останнім часом намітилася тенденція здійснення незаконних угод з об'єктами водного транспорту. Матеріальна база найбільших транспортних підприємств піддається розкраданню й незаконному використанню при потуранні відповідальних осіб. Предметом розкрадань, скоєних у сфері морського транспорту, що завдають найбільшого збитку, є портове майно, морські судна, кошти, у тому числі виділені з бюджету для модернізації флоту, також добуті водні біоресурси й продукти, виготовлені з них.

Авіатранспорт. На думку як страхових, так і транспортно-експедиційних компаній, у силу специфіки, є самим кримінально захищеним. Авіаційний транспорт дає практично 100 % захисту від розкрадання вантажу у польоті, але не в момент завантаження – перевантаження.

Трубопровідний транспорт. До числа небезпечних кримінальних тенденцій останнього років належить стабільне збільшення крадіжок нафти й продуктів її переробки шляхом несанкціонованих урізань у нафтопроводи й нафтопродуктопроводи. Протягом низки років цей різновид крадіжок з розряду рідких злочинів трансформувалася в масштабну загрозу безпеці паливно-енергетичного комплексу країни.

Основним видом злочинного зазіхання на нафту й нафтопродукти є їхні розкрадання, вчинені ненасильницькими способами (шляхом крадіжки) при транспортуванні різними видами транспорту, у першу чергу трубопровідним транспортом. Більшість таких крадіжок відбувається з використанням особливих технологічних пристосувань (урізань), кустарно установлюваних на трубопроводи. Так звані «урізання» у магістральні нафтопроводи порушують технологічну безпеку, створюють небезпеку як для життя самих викрадачів, так і для жителів прилеглих населених пунктів і навколишнього середовища. Масштаби й кількість

таких злочинів, на великий жаль, щорічно збільшуються.

Висновки. Аналіз стану вантажних перевезень у країні показує, що практично усі види транспорту, тією чи іншою мірою, є вразливими до розкрадань вантажів. Велика кількість застосовуваних способів розкрадань потребує суттєвої уваги та аналізу з боку правоохоронних органів, розробки методик протидії цим злочинам. Запропоновані працівниками університету сучасні технічні засоби боротьби з розкраданням вантажів, контрабандою на автомобільному та залізничному транспорті, є вагомим внеском у цю роботу.

Бібліографічні посилання

1. Генпрокурор: «Укрзалізниця» скриває факти воровства грузов/ ИА «Новый мост», Ирина Малоок, по материалам «Интерфакс-Украина», 2008.
2. Вишня В.Б. Повышение качества контроля грузоперевозок на стационарных пунктах ГАИ // Научно-технический вестник «Безопасность дорожного ruchu Украины». – 2000. – Вып. № 1(6). – С. 20–24.
3. Способ поосного взвешивания автосамосвалов / Вишня В.Б., Жуковицкий В.И., Кузнецов Г.В., Шмаков Ю.Д. //Автор. свид. СРСР №1137329, 1984.
4. Вишня В.Б., Вишня О.В. Використання технічних засобів вагового контролю для виявлення та розкриття викрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. – Дніпропетровськ, 2006.
5. Вишня О.В. Спосіб контролю схоронності вантажоперевезень на залізниці. Декларативний патент України № 8927. МПК 7 В61L13/00/ – № 2005 03376; Заявлено 11.04.2005; Опубл. 15.08.2005, Бюл. № 8. – 6 с.
6. Вишня В.Б., Вишня О.В., Мірошніченко В.О. Система радіоканального контролю збереженості вантажів на залізниці // Науковий вісник ДДУВС : зб. наук. праць. – 2007. – № 3. – С. 317–323.
7. Вишня В.Б., Вишня О.В., Мірошніченко В.О. Радіоканальна система контролю схоронності вантажоперевезень на залізниці. Патент України на корисну модель № 28327. МПК 7 В61L13/00/ Заявка № u2007 06406; Опубл. 10.12.2007, Бюл. № 20. – 10 с.

Надійшла до редакції 23.11.2012

В.Є. Тарасенко

доктор юридичних наук, доцент
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.352.4/985

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ХАБАРНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто особливості процесуального використання інформації, отриманої під час оперативно-технічного документування фактів хабарництва, її документального оформлення, а також слідчої і судової перспективи.

Ключові слова: хабарництво, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне судочинство, результати оперативно-технічного документування, предмет доказування, протокол проведення оперативно-розшукових заходів.